

Horvátország 25 évvel az első szabad választások után

Lőrinczné Bencze Edit²

ABSTRACT

After the collapse of communism Croatia underwent dramatic changes and started moving away from centrally-planned economy to open market economy as well as form a one-party system towards a pluralistic democracy. All these changes were introduced during the 1990s. However, this democracy-building was not the result of an organic development. On the contrary it was based on an interrupted historical development, and was built up after a long dictatorship implementing Western democratic elements.

After the declaration of independence (26 June 1991) beyond building a democratic country and state, Croatia also tried to identify and manage the priorities of its independent foreign policy that was only partially related to the Euro-Atlantic integration. The priorities of Croatia's foreign policy were the establishment of national identity and the independent state even by aggressive methods in order to provide the possibility of an ethnically clean state. This nationalist and expansionist strategy resulted in the international isolation and a delay of negotiations with the European Union for several years. It is strengthened by Nenad Zakošek who notes that if state building accompanied by war is a huge obstacle to the democratization process for many reasons. Firstly, state-building exacerbated by war leads to several conflicts. Secondly, simultaneous transformation of political system and economy, strengthen by nation-building and war results in contradictory consequence which can block the transition process. In addition war and nation building can create anti-democratic tendencies since they foster centralization of power (ZAKOŠEK 2008).

There was a certain parallel process in that democratic consolidation ran alongside other integration developments such as difficulties of introducing the market economy, an independent foreign policy oriented on Euro-Atlantic interests. Not to mention the four-year inter-state civil wars, in case of Croatia aiming at the establishment of a new state. According to Geoffrey Pridham was Croatia such as other post-communist countries under multiple pressures (PRIDHAM 2002). The colliding preconditions and pressure such as the historical heritage, modernization, establishment of security and modernization were presented and Croatia had to cope with all them at the very same time. The country underwent multiple economic transformation procedures, and a couple of state- and nation-building measures as part of the political democratization. Due to the extent and complexity of transformation the consolidation took at least two decades. In its constitution issued in December 1990 Croatia is defined as a liberal democracy and welfare state, where economic, social and cultural rights are guaranteed to Croatian citizens. Unfortunately, the country did not have a chance to constitute itself and develop as a democratic and welfare state not only in the period of 1991-1995, during the war of independence, but also in nineties because of Tuđman dictatorship. In the nineties, the establishment of a pluralistic democracy seemed to be secondary task lagging behind the

² PhD, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola, Humánfejlesztési Tanulmányok Tanszék.

implementation and protecting the independence and self-identification – called new nationalism – and just after the millennium became the transition dominant.

1. Bevezetés

A 2015-ös esztendő több fontos esemény évfordulójának az időpontja volt Horvátországban, olyan eseményeké, amelyek jelentős mértékben meghatározzák az állam társadalmi, politikai, gazdasági viszonyait és működését. Jelen munka ezen évfordulókra koncentrálna mutatja be azt a folyamatot, amely Jugoszlávia felbomlása és az önállóság megteremtése óta elvezetett a plurális demokrácia és a piacgazdaság kiépítéséig, illetve a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozásig. Az első és legfontosabb történésre éppen negyedszázaddal ezelőtt került sor, akkor, amikor a még Jugoszlávia részét képező államban az első szabad többpárti választást megtartották, megalakult a parlament, az újonnan választott kormány megkezdte működését, és a szabor megválasztotta az állam köztársasági elnökét. Még ugyanebben az évben az ország politikai berendezkedését alapvetően meghatározó – természetesen azóta számos változáson keresztülmenő – alkotmány elfogadására is sor került. Sajnálatos módon az ezt követő évek elsődleges feladata mégsem a plurális demokrácia és a piacgazdaság kiépítése volt, ezt felülírta az 1991-ben kezdődő véres polgárháború és annak során az önálló államiség megvédése, továbbá a harcok kiterjedése Bosznia-Hercegovinára is.

A délszláv háborúkat lezáró daytoni megállapodás a következő évforduló, melyre 20 évvel ezelőtt, 1995-ben került sor. Ugyan az ország teljes területi integritása csak 1998-ban valósult meg, mégis Dayton tette lehetővé, hogy a délszláv háborúkat lezárva az államépítés kerüljön előtérbe a térségben, így Horvátországban is, habár a háború következményei és a háborús pusztítások felszámolása még hosszú ideig meghatározták a horvátok életét.

A kilencvenes évek a tudmani autoriter, félelnöki rendszer jegyében teltek, melynek végét 1999-ben az elnök halála és a 2000-es választások jelentették, és ennek eredményeképpen a kilencvenes években ellenzékben lévő erők koalícióra lépve hatalomra kerültek. Ennek következtében éppen 15 évvel ezelőtt a rendszerváltó államban lezajló folyamatok teljesen új irányt vettek, a demokratikus intézményrendszer kiépítésének akadályai elhárultak és az elszigetelt állam kiléphetett a nemzetközi küzdőtérre, mind a NATO, mind az Európai Unió esetében a kapcsolatok a millenniumhoz köthetők. Méltán tekinthetünk tehát 2000-re, mint harmadik év- és történelmi sorsfordulóra.

Az utolsó évforduló, mellyel jelen tanulmány foglalkozik, 2005-höz köthető. A nemzetközileg elismert állam 2005-ben kezdhette el az uniós csatlakozás hosszú és nehéz, feltételekhez köthető folyamatát, mely csak 2013-ban ért sikerrel véget.

A munkában felvillantott események következtében 25 év alatt Horvátország Jugoszlávia tagköztársaságából független állammá vált, ezen függetlenséget sikeresen megvédte, a nemzetközi közösség elismerte, és alapvetően megvalósította a rendszerváltás feladatait, kiépült a demokratikus jogállamiság, annak intézményrendszere, létrejött a piacgazdaság.

2. 1990, az első szabad választások és a demokratikus viszonyok kiépítésének kezdetei

A rendszerváltás Horvátországban rendkívül gyorsan ment végbe, nem kis mértékben az önállóság megteremtésének részeként, valójában elősegítve az elszakadást az egykori Jugoszláviától. A gyors átalakulást támasztja alá a rendkívül rövid liberalizációs időszak, mely alatt létrejött a plurális demokrácia alapfeltételeit jelentő többpártrendszer, de éppen az idő rövidsége miatt ezek a tömörülések nem voltak képesek megfelelően definiálni önmagukat, nem tudták pontosan meghatározni követeléseiket és programjukat, különös tekintettel arra, hogy rendkívül hamar, 1990 tavaszán sor került az első demokratikus választásokra. A sietség oka, hogy az első szabad választások a diktatórikus rendszerből a demokratikus rendszerbe vezető átmenet első lépéseinek tekinthetők és ezek voltak az előfeltételei egyrészt a demokratikus politikai intézmények (parlament, kormányzat, pártrendszer) létrehozásának, másrészt a nemzeti, illetve kormányzati intézményrendszer (hadsereg, diplomácia) megteremtésének is. Mivel az ország az első választások során még nem nyerte el a függetlenségét, ebből adódóan ezek a választások nem tekinthetők a klasszikus értelemben vett szabad, demokratikus és alapító választásoknak. Ez a jelenség nem egyedi, tipikusan a nyugat-balkáni államok esetében figyelhető meg és nem volt jellemző a többi rendszerváltó kelet-európai szocialista országra, amelyekben az első, az ún. alapító választásokra csak a függetlenség elnyerését követően került sor (KASAPOVIĆ 1997).

A rendszerváltás korán elkezdődött és gyors változások követték, melyek azonban nem párosultak, vagy csak megkésve a demokratikus viszonyok megszilárdulásával. Ennek hátterében az 1991-ben elkezdődött polgárháború és az önálló államiság megvédésének kényszere állt, mint elsődleges feladat. Mindennek következtében a horvát rendszerváltás legfőbb jellemzője a gyors átalakulás és az elhalasztott konszolidáció (ČULAR, 2000).

A kezdetek 1989 decemberére tehetők, amikor is a Horvát Kommunista Szövetsége a plurális demokrácia megteremtése mellett tette le voksát, és ezt megerősítette a Jugoszláv Kommunista Szövetség (JKSZ) 1990. január 14-i rendkívüli kongresszusa is, ahol megtörtént az elmozdulás a pluralizmus irányába, hiszen a párt lemondott a törvényileg biztosított vezető és egyeduralmi szerepéről, lényegében elfogadva a többpártrendszert. Ez megnyitotta a történelmi lehetőséget Horvátország előtt is, így 1990 elején a szabor döntést hozott a többpártrendszer működéséről, elfogadta az önálló államisághoz nélkülözhetetlen Jugoszláviától örökölt alkotmány módosítását és az új választási törvényt, mely intézkedésekkel válaszolt azon kihívásra, hogyan lehet egy nem demokratikus politikai berendezkedés közepette demokratikus választásokat tartani.

Az első szabad, kétfordulós többpárti választásokra 1990. április 22–23-án és május 6–7-én került sor, és ez megteremtette a független és demokratikus intézményrendszer alapjait.³ A választások a többségi választási rendszer alapján zajlottak le, melyeknek negatív politikai hatásai több területen is érzékelhetőek voltak. Csökkentette az előző hónapokban megnőtt politikai

³ Habár a horvát rendszerváltás első lépései a közép- és kelet-európai országokhoz képest később következtek be, ez a megkésétt jelleg nem igaz a választások vonatkozásában. Horvátországban az első választásokra korábban került sor, mint Csehszlovákiában, Lengyelországban, Bulgáriában, Romániában és Albániában, és mindössze egy hónappal később, mint Magyarországon. A rendszerváltás során kialakult új államok vonatkozásában csak a balti államokban, Moldáviában, az NDK-ban és Szlovéniában rendezték meg hamarabb – csupán egy-két hónap eltéréssel – az első választásokat.

pártok számát, lehetőséget nyújtott a politikai koalíciók, szövetségek megalakulására, kialakult a két legnagyobb befolyással bíró párt – a Horvát Demokratikus Közösség és a Horvát Kommunista Szövetsége, a későbbi Szociáldemokrata Párt – közötti versenyhelyzet, és negatívumként tarthatjuk számon a szavazatok és a mandátumok közötti aránytalan kapcsolat létrejöttét is, amely egyértelműen a nagyobb pártoknak, illetve az évtized uralkodó tömörülésének, a HDZ-nek kedvezett (KASAPOVIĆ, 1997).

A változás igenlésének széles támogatottságát jelzi egyrészt, hogy a választásokon 33 párt, illetve 16 különböző politikai szervezet és egyesület vett részt, azonban ezek közül csupán kilenc párt és számos független képviselő került be a parlamentbe (ZAKOŠEK 1997; ŠIBER 1997). Másrészt a magas részvételi arány, hiszen az első fordulóban a szavazásra jogosultak 84,47%-a, vagyis 2 980 633 szavazó, míg a második fordulóban 74,8%-a vett részt (DRŽAVNO 1990; ŠIBER 1997).

Az 1990. évi választások a HDZ egyértelmű győzelmét hozták, hiszen a párt a szavazatok 41,93%-val jócskán megelőzte a többi pártot, és a 356 parlamenti helyből összesen 205-öt sikerült megszereznie. A baloldal kétpárti ellenzéki koalíciója együttesen a szavazatok 34,97%-át kapta, így a parlamenti helyekből 107-et tudhatott a magáénak. Ez a két ellenzéki párt külön-külön valószínűsíthető, hogy nem került volna ilyen meghatározó pozícióba. Az eredményből jól látszik, hogy koalícióra lépésük révén sikerült nem csak bekerülniük a parlamentbe, hanem ott a legnagyobb ellenzéki tömörülésként is megjelenniük. Az 1990-es első szabad parlamenti választások is alátámasztják azt, hogy a pártrendszer még kialakulatlan és fejletlen volt, hiszen hiába jött létre számos párt, ezek többsége kicsi és szervezetlen volt, összefogás nélkül nem tudták jogukat érvényesíteni. Ez a megosztottság ekkor és a későbbiekben is lehetetlenné tette a kisebb pártoknak a parlamenti küszöb átlépését, és ebből adódóan nem tudtak bekerülni a törvényhozásba, ami gyakran vagy a párt megszűnéséhez, vagy más tömörüléshez való csatlakozásához vezetett. Ugyanakkor elsősorban a többségi választási rendszernek köszönhetően egypárti győzelem született, amely a nemzeti–konzervatív erők egy táborba tereléséből fakadt. A választási rendszer anomáliáinak köszönhetően a HDZ a törvényhozásban erős ellensúlyt jelentő parlamenti ellenzék nélkül tudott tevékenykedni, így tovább tudta erősíteni abszolút hatalmát (ÖRDÖGH 2012A). Szilágyi Imre megfogalmazásában, a horvát pártrendszer nem más, mint egy „hegemón párt polarizált pluralizmusban”, és Horvátország egyike volt azon kevés rendszerváltó országoknak, ahol a kommunista egypártrendszert egy antikommunista egypárti uralom váltotta (SZILÁGYI 2002).

A HDZ-nek az évtized végéig megkérdőjelezhetetlen egyeduralma természetesen nem csak a pártviszonyok kiforratlanságának köszönhető. Ehhez hozzájárult a párt programja is, melynek középpontjában a nemzeti kérdés, a horvát nép önrendelkezési jogának és állami szuverenitásának, a horvát nemzetállamnak a megteremtése állt, és mindezt a sikeresen megívott „honvédő” háborúban biztosította. A párt programjával olyan pozíciókat volt képes kiépíteni, melyek segítségével egészen 2000-ig a parlamenti helyek több, mint 60%-át biztosítani tudta magának. A horvát politikai rendszer meghatározó eleme a Tuđman névéhez fűződő félelmi rendszer, a tuđmanizmus, mely a végrehajtó hatalom dualizmusát eredményezte. A hatalom nagyfokú koncentrációját ezen kívül az is biztosította, hogy az államfő egyben a kormányzó párt vezetője is volt, és így a demokratikus berendezkedés és a szabad választások látszólagos megvalósulása alatt valójában erőteljes autoriter vonások konzerválódtak. A HDZ mindezek

következtében tíz éven keresztül, egészen Tuđman haláláig meg tudta őrizni vezető szerepét. Ebben nem kis része volt annak is, hogy győzelmét követően a legfontosabb állami pozíciókra, a médiára, az igazságszolgáltatásra, valamint a gazdasági erőforrásokra is rátette a kezét, így a párt és az állam funkciói gyakran fedték egymást, mely meglehetősen emlékeztetett a pártállami módszerekre (ÖRDÖGH 2012A).

A 25 évvel ezelőtti események között meghatározó szereppel bírt 1990. július 25-én a szabor egyik első intézkedése, melyben módosította a tagköztársaság alkotmányát, kimondta Horvátország szuverenitását, törölte elnevezéséből a szocialista jelzőt, visszaállította a régi címert és a szerbhorvát nyelv latin betűs írásmódját. 1990. december 22-én pedig elfogadásra került az önálló államiság kereteit biztosító új horvát alkotmány – hétköznapi nevén a karácsonyi alkotmány – mely többek között megszüntette a volt Jugoszláviától örökölt törvényhozást is (USTAV 1990). Az új alkotmány megjelenése ellenére 1992 nyaráig nem választották meg sem az új parlamentet, sem pedig a köztársasági elnökválasztásokra nem került sor. 1992-ben azonban mind a parlamenti, mind az államfői választások több szempontból is sajátos politikai és jogi helyzetben kerültek megrendezésre⁴ (ZAKOŠEK 1994). Egyrészt 1992. január 15-én került sor a független, önálló Horvát Köztársaság nemzetközi elismerésére, majd ezt követően, 1992. május 24-én pedig az ENSZ-be történő felvételére. Ennek következtében Horvátország helyzete megváltozott, hiszen ily módon független és nemzetközileg elismert állammá vált, mely lehetővé tette számára, hogy törvényes keretek között önállóan megszervezze saját parlamentjét, vagyis az ún. alapító választásokra ténylegesen ekkor került sor. Másrészt, a horvát hadsereg és a szerb felkelők között megkötött tűzszüneti megállapodás biztosította a választásokhoz szükséges megfelelő körülményeket. A külső tényezők mellett a belső változások is sürgették az új választásokat, melyek közül az egyik legfőbb, hogy a horvát pártrendszer struktúrájában is jelentős változások mentek végbe, és az 1990-ben megválasztott parlament már korántsem tükrözte az átalakult erőviszonyokat (LŐRINCZNÉ 2015).

A rendszerváltás első tíz évében 1992 után még egy alkalommal, 1997-ben került sor köztársasági elnöki választásokra, ahol Tuđman a voksok 61,41%-ával ismét már az első fordulóban megszerezte a szükséges szavazatszámot. A 2000-ig tartó időszakban három alkalommal rendeztek képviselőházi választásokat, a már említett 1990. és 1992. évi mellett 1995-ben, illetve kétszer – 1993-ban és 1997-ben – került sor felsőházi (Megyék Háza – *Županijski Dom*) választásra. Mindegyik megmérettetés a HDZ átütő és megkérdőjelezhetetlen sikerét eredményezte.

3. 1995, a délszláv háborút lezáró daytoni megállapodás és következményei

Jugoszlávia felbomlásának kísérő jelensége volt az ún. radikális újnacionalizmus, mely anarchikus nemzetépítést eredményezett és háborúba torkollott; a folyamat így nem volt mentes az agressziótól, véres összecsapásoktól, etnikai tisztogatásoktól, sőt a homogén államtér megteremtésének fontos eszközei voltak az etnonacionalizmus durva megnyilvánulási formái (LONGO 2003; REMÉNYI 2010).

⁴ Az 1990. május 30-án összeülő horvát parlament a 338 szavazatból 281 igennel köztársasági elnökké választotta Franjo Tuđmant, a HDZ elnökét. A december 22-én elfogadott új alkotmány a parlament által választott köztársasági elnök helyett titkos szavazással megvalósuló közvetlen elnökválasztást vezetett be (USTAV 1990).

Ennek következtében Jugoszlávia felbomlása hosszú, négy évig tartó harcokat eredményezett, először a tíznapos szlovéniai háborút, majd ezt követték az elhúzódo horvátországi és bosznia-hercegovinai véres események. A probléma kiindulópontja az a szerb álláspont volt, mely a föderáció fenntartásában volt érdekelt, és ha bele is ment volna a szétválásba, azt csak határrevízióval tudta volna elfogadni, tekintettel elsősorban a szerb etnikumnak az ország különböző részein való elhelyezkedésére (a szerbek mintegy 25%-a élt Szerbián kívül). Ebből a szempontból Horvátország meghatározó szerepet játszott, hiszen az államban az 1991. évi census szerint az összlakosság 12,16%-át (581 663 fő) a szerbek alkották, akik számára az 1990. július 25-én módosított tagköztársasági alkotmány jeladásnak bizonyult és fokozatosan radikalizálódtak (DRŽAVNI 1991).

A horvátországi szerbek ellenállása 1990. augusztus 17-én az ún. „rönkforradalommal” vette kezdetét, és a sikerek hatására a Szerb Nemzeti Tanács 1990. október 1-jén kihirdette az autonómiát, majd december 21-én Milan Babić vezetésével megalapította a Krajinai Szerb Autonóm Körzetet. Az események radikalizálódásában és az ellenállás lokális szintről általánossá válásában szerepet játszott az 1990. december 22-én életbe lépett új horvát alkotmány, mely szerint a szerbek csupán nemzeti kisebbséget alkottak, miközben az alkotmány nem garantálta a kisebbségi jogokat. Az alkotmány mellett fontos szerepet játszott továbbá, hogy az 1991. május 19-én 86%-os részvétellel⁵ megtartott referendumon a szavazók 93,2%-a az ország önállósága mellett voksolt, és ezen eredményen felbuzdulva Horvátország 1991. június 25-én kinyilvánította függetlenségét.

A krajinai szerbek számára mindezen események jeladásnak bizonyultak, és augusztusban megkezdődtek a 44 hónapig tartó harcok, melynek során 1991 végére a szerb szabadcsapatok a Jugoszláv Néphadsereg támogatásával elfoglalták Horvátország területének egyharmadát, 1991. december 19-én kikiáltották a Knin székhelyű Krajinai Szerb Köztársaságot és kinyilvánították, hogy a szerb állammal unióban képzelik el sorsukat. Az események a nemzetközi közösség közbelépését váltották ki, ENSZ közvetítéssel a harcoló felek 1992 januárjában tűzszüneti megállapodást kötöttek, mely rögzítette a kialakult állapotot, de tekintettel arra, hogy Zágrábnak nem volt katonai kapacitása az elfoglalt területek visszaszerzésére, így lélegzétvételnyi szünethez jutott. Ennek viszont teljesen ellentmondott az, hogy az EK 15 tagállama 1992. január 15-én az eredeti határokkal független államnak ismerte el Horvátországot (és Szlovéniát), melyre csak azután kerülhetett sor, miután Zágráb teljesítette ennek előfeltételét és 1991. október 8-án alkotmányerejű nemzetiségi törvényt fogadott el, melyben szavatolnia kellett a kisebbségek jogait (HRVATSKI SABOR 1991). A harcok során az egymással ellentétes tartalommal bíró határhúzások lehetetlenné tették a kérdés békés rendezését, és bár a Vance-terv értelmében az ENSZ égisze alatt 14 ezer fős nemzetközi békefenntartó kontingens (UNPROFOR)⁶ érkezett az országba, az összecsapások egészen 1995-ig folytatódtak. Horvát oldalon mintegy 14-16 ezer halálos áldozatot, ebből 6 600 civilt, a szerbek részéről pedig 6200 halottat – kétharmad részük katona, egyharmad civil –, valamint kb. 2 ezer eltűntet tartanak nyilván. A négy évet végigkísérték az etnikai tisztogatások, valamint a civilek elleni tömeggyilkosságok, melyek eredményeképpen a háború végéig 700 ezer ember (horvátok és szerbek egyaránt) kényszerült lakhelye elhagyására, falvak tucatjait égették fel, katolikus templomok százait rombolták le. A harcok nem csak

⁵ A „csak” 86%-os részvétel oka, hogy a szerbek távolmaradásukkal bojkottálták a népszavazást.

⁶ *United Nations Protection Force*: Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában szolgáló békefenntartó erő.

emberáldozatokat követeltek, hanem az anyagi pusztulás is óriási volt, a horvát ipar 40%-a megsemmisült, a GDP 28,5%-kal csökkent, a turizmus 80%-kal esett vissza (RADAN 2002; GOLDSTEIN 1999; SOKCSEVITS 2011; RAMET 2010; BENNETT 1995; GLENNY 1999; VÉGH 2007).

A harcok befejezésében és a békekötésben a nemzetközi közösség béketerve és Richard Holbrooke közvetítői tevékenysége meghatározó szerepet játszott. 1995. november 21-én az USA Ohio államában található Dayton városában a háborúzó felek vezetői – Franjo Tuđman horvát, Slobodan Milošević szerb és Alija Izetbegović boszniai elnök – békemegállapodást kötöttek, melynek ünnepélyes aláírására 1995. december 14-én Párizsban került sor. A daytoni megállapodás Horvátország számára nem csak a harcok végét, hanem önálló államiságának a tagköztársasági határok mentén való szavatolását is jelentette, bár az ország teljes területi integritását csak 1998. január 15-én nyerte vissza, amikor Kelet-Szlavónia, Nyugat-Szerémség és a Drávaszög visszacsatolására is sor került.⁷

A délszláv háború lezárása lehetővé tette az ország számára az éppen csak elindult rendszerváltó feladatok felé való fordulást, melyek közül az elsődleges cél az újjáépítés és a gazdasági problémák orvoslása volt. A háború, a független gazdaság megteremtése, a tradicionális kelet-európai piacok elvesztése és a piacgazdaságra való átállás nehézségei rendkívüli gazdasági helyzetet okoztak: recesszió, pénzügyi gondok, magas infláció, növekvő munkanélküliség jellemezték a horvát gazdaságot az 1990-es évek elején. Ezen feladatok megoldását a daytoni megállapodás nyomán kialakult békés viszonyok tették lehetővé.

Az újjáépítés megvalósításában fontos szerep jutott az Európai Uniónak, mely már a háború idején is az ECHO program humanitárius, zömében *ad hoc* segélyein keresztül támogatta a háború sújtotta térségek problémáinak megoldását és a menekültek visszatérését. A Dayton után 1996-ban útjára indított OBNOVA programból Horvátország 59,15 millió euró támogatásban részesült, melynek túlnyomó részét (53,2 millió) a menekültek visszatérésére fordították. A fennmaradó források a háború pusztította területek rekonstrukcióját szolgálták (CODEF 2009; BRAUN 2015).

Horvátország az 1991 és 1999 közötti időszakban 366 millió euró támogatásban részesült, melyből az első öt évben 205 millió euró, míg az 1996 és 2000 közötti időszakra ennél kevesebb, 161 millió euró forrás jutott Zágrábnak. Ezzel a nyugat-balkáni államok közül a legkevesebb forrást kapta, melyre magyarázatot ad a Közösség és Horvátország hivatalos kapcsolatainak hiánya a tuđmani érában.

A gazdasági nehézségeken a kilencvenes évek közepére sikerült az államnak túljutnia, az ország makrogazdasági mutatói az 1994 és 1997 közötti időszakban lényegesen javultak, és az éves növekedés üteme már elérte a 6,4%-ot. Elindultak a piacgazdaság kialakításához elengedhetetlen folyamatok, így a fiskális reform, a privatizáció, a veszteséges állami vállalatok szerkezetátalakítása, a működőképes bankrendszer kialakítása, azonban ez az átmenet teljesen csak napjaikban fejeződött be (RÁCZ 2013).

⁷ A horvátok és a szerbek közötti hadiállapot végét jelentő első lépésként a két állam 1995. november 12-én aláírta a tizennégy pontot tartalmazó Erdődi Egyezményt.

4. 2000, fordulópont a demokratikus viszonyok kiépítésében

A millennium fordulópontot jelentett a horvát demokratikus viszonyok megteremtésében, ugyanis a 2000. évi választás véget vetett az 1990 és 2000 közötti, Tudman által képviselt autokratikus félelnöki rendszernek. A változás előtt az utat az elnök halála nyitotta meg, mellyel egyidejűleg a HDZ népszerűsége a körülötte kialakult privatizációs és korrupciós botrányok, valamint a sikertelen gazdaságpolitika és főként a média felett gyakorolt korlátlan hatalma miatt fokozatosan csökkent. Mindez megnyitotta az ellenzék hatalomra kerülése előtt az utat. A választásokra – tanulva a korábbi választások tapasztalataiból – a korábban megosztott ellenzéki csoportosulások két koalícióba tömörültek, így együttesen 96 helyet tudtak szerezni a Képviselőházban, aminek következtében a parlamenti választások után koalíciós kormányt alakítottak, élén Ivića Račannal, a Szociáldemokrata Párt elnökével (DRŽAVNO 2000).

A választások kimenetelében fontos szerepet játszott, hogy a kormányváltó erők politikai programjának középpontjában a változások álltak, mely követelés nyitott fülekre talált. Ezt tükrözi a meglehetősen magas választási részvételi arány, hiszen a közel 3,7 millió regisztrált szavazó 76,55%-a vett részt a szavazáson. Az ellenzék győzelmét segítette, hogy a 2000. évi választásokat már teljesen új – az 1999. október 29-én elfogadott – választási törvényi szabályozás szerint tartották meg. A törvény alapján a korábbi választásokon érvényben lévő vegyes választási rendszer helyett bevezették az arányos rendszert, az egyéni választókerületek számát a korábbi 29-ről tízre csökkentették, amelyek mindegyikében 14 mandátum megszerzésére volt lehetőségük az 5%-os választói küszöböt elért jelölteknek. A választásokat követően megalakuló új kormány intézkedéseinek középpontjába a demokratikus jogállamiság megteremtését helyezte, éppen ezért módosította az alkotmányt, csökkentette az elnök jogkörét, valamint megerősítette a parlament szerepét. Továbbá nagy hangsúlyt fektetett az ország euroatlanti integrációjának meggyorsítására azzal, hogy jó viszony kialakítására törekedett a nemzetközi közösséggel.

A koalíción belül azonban hamar viták bontakoztak ki a reformok sebességét és az euroatlanti csatlakozást illetően, és ez a következő parlamenti választásokon, amelyet 2003. november 23-án tartottak, egy ciklus kihagyása után ismételten a HDZ győzelmét eredményezte (a szavazatok 43,42%-ával), melyet 2007-ben meg tudott ismételni, hiszen az előző kormányzati ciklusban Horvátország jelentős gazdasági növekedést és külpolitikai sikereket – az uniós csatlakozási tárgyalásokon – tudhatott magáénak. Mindkét alkalommal Ivo Sanader, a HDZ elnöke kapott bizalmat és alakíthatott kormányt (DRŽAVNO 2003, 2007). A győzelemben nem kis szerepet játszott, hogy ez a HDZ már nem volt azonos a kilencvenes évek tömörülésével, a szélsőséges nacionalistáktól megtisztított szervezet politikai programja az uniós csatlakozást és a piacgazdaság megteremtését célozta meg (ČULAR 2000; KASAPOVIĆ 2000). A párt azonban sem 2003-ban, sem 2007-ben nem szerezte meg a parlamenti többséget, ezért koalíciós kormányzatok alakultak.

A második Sanader-kormány azonban nem tudta megismételni az első sikereit. Ezekben külső – a halászlé vita, majd a Pirani-öböl miatt kiéleződött konfliktusa Szlovéniával, mely az uniós tárgyalások felfüggesztéséhez vezetett – és belső, elsősorban gazdasági problémák – a gazdasági növekedés lelassulása, majd megállása, az infláció növekedése, a külső fizetési mérleghiány és a külső államadósság nagyarányú emelkedése – játszottak szerepet, továbbá egyre súlyosabb gondot jelentett a szervezett bűnözés és a korrupció. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy

2009. július 1-én Ivo Sanader lemondott kormányfői tisztségéről és a köztársasági elnök Jadranka Kosor miniszterelnök-helyettest bízta meg a kormányalakítással, aki így az állam első női kormányfője lett. Jadranka Kosor bár sikeres külpolitikát tudhatott maga mögött, hiszen 2011. június 30-án az utolsó uniós csatlakozási fejezet is lezárásra került, az általa vezetett kormányzat a változtatás ellenére sem tudott úrrá lenni a belső, elsősorban a gazdasági válság generálta problémákon, és így elveszítette a következő választásokat (ENDRŐDI-KOVÁCS 2010).

A horvát függetlenség kivívása óta 2011. december 4-én megtartott hetedik parlamenti választások (a Megyék Háza nélkül) időpontja egybeesett a horvát uniós csatlakozás záróakkordjával, hiszen az állam december 9-én írta alá Brüsszelben a csatlakozási szerződést. A kormányváltó erők a Szociáldemokrata Párt vezetésével Kukurikú-koalíció néven választási szövetséget kötöttek és Zoran Milanović vezetésével alakítottak kormányt (DRŽAVNO 2011).

A 2015. november 8-án sorra került választásokon a Horvát Demokratikus Közösség által vezetett jobbközép Hazafias Koalíció (*Domoljubna koalicija*) 59 mandátumhoz jutott, míg a korábbi legnagyobb kormánypárt, a Szociáldemokrata Párt vezette „Horvátország növekszik” (*Hrvatska raste*) koalíció 56 mandátumot szerzett a 151 tagú száborban, vagyis egyik együttműködés sem szerezte meg a szükséges parlamenti többséget. Ezért a mérleg nyelve a három évvel ezelőtt létrejött, főként vidéki politikusokból és függetlenekből szerveződő, neoliberális programmal fellépő Híd – Függetlenek Listája (*Most nezavisnih lista*) lett, amely a megszerzett 19 mandátumával – a tárgyalások közben ez 15-re apadt – a kormányalakítás döntő szereplőjévé vált. 2015. december 23-án a MOST a HDZ-vel kötött koalíciós megállapodást, melynek értelmében 76 napig tartó tárgyalássorozat után 2016. január 22-én a független pénzügyi szakértő Tihomir Orešković alapított jobbközép kormányt, mely a horvát függetlenség megteremtése óta a 13. kormányzata az államnak (*1. táblázat*) (DRŽAVNO 2015).

Tudman halála következtében köztársasági elnöki választásokra is sor került 2000. január 24-én, illetve a második fordulóra február 7-én, melyet a Horvát Néppárt színeiben induló négypárti koalíció jelöltje, Stjepan Mesić a szavazatok 56,01%-ával nyert meg. Mesić 2000. évi köztársasági elnökké választása fordulópontot jelentett az államfői hatalom vonatkozásában, hiszen véget ért a félelnöki rendszer és kezdetét vette a parlamentáris időszak, ahol a hatalmi súlypont az államfő kezéből áthelyeződött a kormányfő kezébe. A 2000 utáni időszak egyik sajátossága, hogy az államfői hatalmat a legtöbb esetben nem kormánypárti politikus töltötte be, és a kohabitáció csupán a 2011 és 2014 közötti időszakban nem állt fenn. Ez azonban nem jelentett összeférhetetlenséget a két hatalmi ág között, ellenkezőleg: a köztársasági elnök támogató magatartást tanúsított a mindenkori kormányok irányában. Mindezt jól tükrözi az államfői hatalmat két cikluson keresztül is megszerző Stjepan Mesić és a vele szemben a politikai paletta másik oldalán elhelyezkedő pártok és pártkoalíciók adta kormányok együttműködése (LŐRINCZNÉ 2015; ÖRDÖGH 2012B).

A 2000-es év mérföldkőnek tekinthető a köztársasági elnök szerepfelfogásában történt változások tekintetében is. Az államfő feladata ettől kezdve sokkal inkább szimbolikus, alkotmányos hatásköre jóval korlátozottabb, mint a tudmani időszakban, ugyanakkor a magas legitimitáció és a széleskörű önálló munkavégzés (például parlament feloszlatai joga, rendeletalkotási lehetősége) következtében mégsem gyenge, inkább „közepesen erős” hatáskörrel bír (GRBEŠA 2004).

1. táblázat: Horvátország kormányai 1990–2015

Kormányok	Pártösszetétel	Hivatali idő
1. Stjepan Mesić kormánya	HDZ	1990.05.30. – 1990.08.24.
2. Josip Manolić kormánya	HDZ	1990.08.24. – 1991.07.17.
3. Dr. Franjo Gregurić kormánya	Nemzeti egységkormány	1991.07.14. – 1992.08.12.
4. Hrvoje Šarinić kormánya	HDZ	1992.08.12. – 1993.04.03.
5. Nikica Valentić kormánya	HDZ	1993.04.03. – 1995.11.07.
6. Mr. Zlatko Mateša kormánya	HDZ	1995.11.07. – 2000.01.27.
7. Ivica Račan kormánya	SDP–HSLŠ–HNS–HSS–IDS–LS	2000.01.27. – 2002.07.30.
8. Ivica Račan kormánya	SDP–HNS–HSS–LIBRA–LS	2002.07.30. – 2003.12.23.
9. Dr. Ivo Sanader kormánya	HDZ–DC	2003.12.23. – 2008.01.12.
10. Dr. Ivo Sanader kormánya	HDZ–HSS–HSLŠ–SDSS–HSU	2008.01.12. – 2009.07.06.
11. iur. Jadranka Kosor kormánya	HDZ–HSS–SDSS	2009.07.06. – 2011.12.23.
12. Zoran Milanović	SDP–HNS–IDS–HSU	2011.12.23. – 2016.01.22.
13. Tihomir Orešković	HDZ–MOST	2016.01.22. – ⁸

Forrás: Državno Izorno Povjerenstvo Republike Hrvatske alapján: LŐRINCZNÉ BENCZE E. 2015: Horvátország a függetlenség kikiáltásától az uniós csatlakozásig. Aposztróf Kiadó, Budapest, p. 77

Stjepan Mesić 2000-ben elért sikerét meg tudta ismételni, és amikor lejárt öt éves mandátuma, 12 másik jelölttel együtt ismét ringbe szállt az elnöki pozícióért. A szavazatok 48,92%-ával, alig lemaradva az abszolút többség megszerzéséről, már a 2005. január 2-án megtartott első fordulóban maga mögé utasított mindenkit. A január 16-ra kitűzött második fordulón a voksok 65,93%-ával elsöprő győzelmet aratott a HDZ jelöltjével Jadranka Kosorral szemben (34,07%).

A következő elnökválasztás 2010. január 10-én megtartott második fordulóján Ivo Josipović, az SDP jelöltje megnyerő fölényrel győzött, megszerezve a voksok 60,26%-át. Győzelmét azonban nem tudta megismételni 2015-ben, és Horvátország rendszerváltás utáni történetében ő volt az egyedüli államfő, aki nem két cikluson keresztül töltötte be pozícióját. A 2015. évi elnökválasztás más szempontból is fontos momentum volt Horvátország életében és számos sajátos vonással bírt.

Nagy különbség volt a korábbi elnökválasztásokhoz képest a kampány jellege, ugyanis mindenki olyan színben tüntette fel az elnökválasztást, melynek eredménye sorfordító lesz Horvátország jövőjét illetően. Ennek következtében az sokkal harsányabb volt, sokkal lejáratóbb színezetet öltött, mint az a korábbi választásokon tapasztalható volt. A kampány nem egyszer egészen a személyeskedésig fajult, melynek egyik leglátványosabb eleme, hogy Kolinda Grabar-Kitarović számos szexista megjegyzés célpontjává vált, melyben az SDP olyan magas rangú vezetői is szerepet vállaltak, mint maga a miniszterelnök, Zoran Milanović. Ráadásul mindkét jelölt számos olyan kérdéskört feszegetett, mely valójában kívül esik az államfő kompetenciáján, és sokkal inkább a kormány működéséhez kapcsolható.

⁸ Az előrehozott parlamenti választások eredményeként Andrej Plenković vezette HDZ-MOST pártok koalíciós kabinetje 2016.10.19-én hivatalba lépett.

További sajátosság ezen legutolsó elnökválasztás kapcsán, hogy soha ennyire szoros nem volt még a két jelölt megmérettetése, és hogy az első és a második forduló győztese más személy lett. A 2014. december 29-én megtartott első fordulót a Szociáldemokrata Párt által támogatott Ivo Josipović nyerte a szavazatok 38,46%-ával, és nem sokkal mögötte 37,22%-os eredménnyel következett a HDZ jelöltje, Kolinda Grabar-Kitarović. A 2015. január 11-i második megmérettetésen viszont rendkívül szoros küzdelemben Kolinda Grabar-Kitarović – megszerezve a szavazatok 50,74%-át – megnyerte az elnökválasztást (2. táblázat). A két jelölthez leadott voksok között mindössze 32 435 különbség volt (LALIĆ–GRBEŠA 2015; DRŽAVNO 2015).

2. táblázat: Horvátország köztársasági elnökei

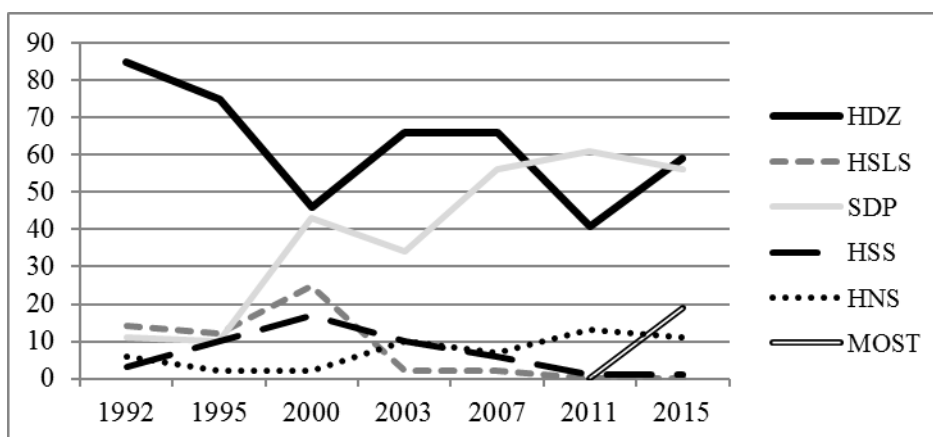
Köztársasági elnök	Párt	Kormány	Hivatali idő
Franjo Tuđman	HDZ	jobboldali (HDZ)	1992.08.12. – 1999.11.26.
Vlatko Pavletić			1999.11.26. – 2000.02.02.
Zlatko Tomčić			2000.02.02. – 2000.02.18.
		baloldali (SDP–LS–HSL–IDS–HSS–HNS–LIBRA)	
Stjepan Mesić	HNS	jobboldali (HDZ–DC)	2000.02.18. – 2010.02.18.
		jobboldali (HDZ–HSL–SDS–HSS–HSU)	
Ivo Josipović	SDP	jobboldali (HDZ–HSS–SDSS)	2010.02.18. – 2015.02.19.
		baloldali (SDP, HNS, IDS)	
Kolinda Grabar-Kitarović	HDZ	baloldali (SDP, HNS, IDS)	2015.02.19. –

Forrás: Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske (Állami Választási Bizottság) <http://www.izbori.hr/ws/index.html?documentId=8BD9243DD4840AD3C1257C5C004BF6B3> alapján saját szerkesztés

Összefoglalva a sorsdöntő 2000. évi választások óta lezajlott parlamenti és elnökválasztásokat, a 2000-tól kezdve már egykamrás horvát száborra öt alkalommal – 2000, 2003, 2007, 2011, 2015 – tartottak választásokat, továbbá négyszer került sor köztársasági elnöki választásokra (2000, 2005, 2009–2010, 2014–2015).

Az 1990-ben megtartott első demokratikus választások és az utolsó között 35 párt képviselte magát a száborban, de ezek közül mindössze hat olyan nagy pártot tarthatunk számon, amely tíz főnél több mandátummal vett részt a parlament munkájában (1. ábra). Az érem másik oldala, hogy az elmúlt 25 évben 12 olyan párt is volt, amely mindössze egyetlen alkalommal szerzett mandátumot és úgy került be a parlamentbe.

A negyedszázad választásainak eredményei azt tükrözik, hogy a horvát pártrendszerben kikristályosodni látszik a két nagy rivális párt, a HDZ és az SDP vezető szerepe, de még mindig igen sok a kicsi tömörülés, és maga a parlament is sokpárti jellegű. Horvátországra még mindig jellemző a pártok magas fokú fluktuációja és fragmentációja. Ugyanakkor az elmúlt néhány évben jól láthatók voltak a változások jelei, mert egyre kevesebb az újonnan alakuló párt, és csak néhány tömörülés rendelkezik hosszabb időre visszatekintő hagyományokkal. Az utóbbi évekre jellemző volt az is, hogy megnőtt a hajlandóság a hasonló értékrendet képviselő pártok közötti közeledésre, együttműködésre. A szakszervezeti mozgalom újjáéledt a rendszerváltás utáni agóniájából, és napjainkban a munkaképes lakosság közel 70%-át tömöríti. Mindehhez közepes szintű választói aktivitás társul (ÖRDÖGH 2013; KUŠIĆ 2006).

1. ábra: A hat legnagyobb* parlamenti párt

Forrás: Državno Izorno Povjerenstvo Republike Hrvatske: Rezultati izbora za Zastupnički Dom Hrvatskoga državnog sabora 1992–2015 alapján saját szerkesztés

* Több mint 10 parlamenti mandátumot megszerző párt

Ennek a 25 év alatt kialakult struktúrának ellentmondanak a 2015. évi választások. Új jelenségként tarthatjuk számon, hogy megnőtt a régi pártokkal szembeni bizalmatlanság, és ez az új pártok gyors megerősödését vonta maga után, mely megingatni látszik az eddigi két párthoz fűződő politikai váltógazdaságot is. Ezt tükrözik mind a köztársasági, mind a parlamenti választások. A köztársasági elnöki választásokon két párt is komoly meglepetést okozott. Egyrészt az anarchista Élőlánc (*Živi zid*), mely nem csak képes volt összegyűjteni az alkotmányban rögzített tízezer aláírást, hanem a populistákkal élő, bank-, EU- és NATO-ellenes tömörülés jelöltje, Sinčić az első fordulóban megszerezte a szavazatok 16,4%-át is. A másik ekkor feltűnt erő a választások előestéjén létrehozott Fenntartható Fejlődés Pártja (*Održivi razvoj Hrvatske – ORaH*) 8,8%-os eredménnyel végzett (DRŽAVNO 2015). A parlamenti választásokon pedig a már említett, három évvel ezelőtt létrehozott Híd – Függetlenek Listája okozott meglepetést.

2000-ben az Iвица Račan vezette baloldali koalíciós kormányzat nem csak a bel- és külpolitikában, hanem a gazdaságban is jelentős változásokat hozott. A kormány gazdasági programja fontosnak tartotta a költségvetési kiadások csökkentését, az egészségügy és a szociálpolitikai kiadások költségvetési transzferének megszüntetését, melyhez a fenti ágazatok strukturális reformjára volt szükség, továbbá az árak és a bérek növekedésének korlátozását. A prioritások közt szerepelt a vállalkozóbarát környezet kialakítása, a külföldi működőtőke számára a vonzó környezet kialakítása, az államadósság és a munkanélküliség csökkentése, és az integrációs törekvésekkel összhangban a piacgazdaság kiépítésének befejezése (GOVERNMENT 2000).

Tény, hogy a recesszió mélypontját jelentő 1999-es évtől kezdődően 2008-ig, a globális válság hatásainak jelentkezéséig a horvát gazdaság hosszú idősoros gazdasági teljesítménye pozitív képet mutatott, a gazdasági válság előtti öt év átlagát vizsgálva a GDP éves növekedése meghaladta a 4%-ot, vagyis a 2000-ben bekövetkező politikai váltással együtt a gazdaság is növekedési pályára állt. Az állam mérsékelt makroökonómiai stabilitást tudhatott magáénak, magasan felette volt a nyugat-balkáni országok teljesítményének, és az újonnan csatlakozó országok középszintjét is elérte.

A növekedés motorjai a bővülő hazai kereslet és a belső fogyasztás növekedése, melyet fokozott a nagy mennyiségű külföldi tőke beáramlása, és az olcsó hiteleknek, a magánbefektetések számának ugrásszerű emelkedése, a külkereskedelem és a pénzpiacok liberalizációja, valamint az import nagyarányú bővülése, ezek azonban hosszú távon nem voltak képesek az ország versenyképességét fenntartani. Ennek következtében a 2009-ig tartó expanzív időszakot követően Horvátország hosszantartó és mély válságba került. A globális válság felszínre hozta a mélyen gyökerező strukturális problémákat, és egyértelművé vált, hogy az elhúzódó depresszió okai az előző időszak látszólagos prosperitása ellenére a horvát gazdaságpolitika problémáiból adódnak (LŐRINCZNÉ 2015; ENDRÓDI-KOVÁCS 2010).

5. 2000, a NATO-csatlakozás felé

2000. május 25-én – bár az állam már 1994-ben jelezte részvételi szándékát – Horvátország tagja lett a Partnerség a Békéért kezdeményezésnek és csatlakozott az Euro-atlanti Partnerségi Tanács (EAPC) munkájához, mely elindította a NATO-csatlakozás felé vezető úton.⁹ Horvátország térségbeli stabilizációs szerepét George Robertson NATO-főtitkár 2000-ból származó nyilatkozata is megerősítette, mely szerint „a horvát eset bebizonyítja, hogy egy ország nem szükségszerűen marad a történelem áldozata, s a horvát példa mintegy jeladás a szerbiai ellenzéknek”. Hasonló, a biztonságpolitikai aspektust alátámasztó véleményt képviselt Javier Solana is: „a horvát politikai változások pozitív jelzést adhatnak Bosznia-Hercegovina számára” (JOVIĆ 2006).

Horvátország 2002-től a NATO tagsági akcióterv alapján (*Membership Action Plan* – MAP) készült fel a majdani tagságra és a tagsággal járó felelősség- és kötelezettségvállalásokra, hiszen ezen eszköz a horvátok egyedi igényeinek figyelembe vételével a partnerség teljes körére támaszkodva nyújtott segítséget a felkészüléshez. Kidolgozta továbbá két éves Egyéni Partnerségi Programját (IPP), majd erre építve Egyéni Partnerségi Akciótervét (IPAP), mellyel megteremtette a NATO-műveletekben való egyéni részvételének alapjait (VINCZE 2014).

Ennek keretein belül elkészítette az első éves nemzeti programját, majd 2003-ban a horvát állam csatlakozott az ISAF (*International Security Assistance Force*) NATO-vezetésű nemzetközi biztonsági stabilizációs haderő tevékenységéhez Afganisztánban, továbbá Zágráb adott otthont a *Cooperative Engagement* nevű PfP-gyakorlatnak. A következő években is több NATO-esemény fűződött az állam nevéhez, így 2004-ben a PfP katasztrófamenedzsment szeminárium, 2005-ben a parti hadviselésről szóló program, 2006-ban a délkelet-európai országok számára szervezett katasztrófa-menedzsment képzés, valamint ugyanezen év májusában az Euro-atlanti Partnerségi Tanács Politikai Tanácsadó Csoportjának találkozója. Mindeközben 2003. május 2-án tagja lett a tagjelöltek – Albánia, Macedónia és Horvátország – tömörítő Adriai Chartának, mely megerősítette a NATO-tagságra való felkészülést. 2005 augusztusában a horvát és a másik két MAP-ország (Albánia és Macedónia) orvosi csapata csatlakozott az ISAF litván Tartományi Újjáépítési Csoporthoz az afganisztáni Ghor tartományban. 2007-ben a horvát parlament támogatta, hogy növeljék Horvátország hozzájárulását az ISAF-műveletekhez. Ebben az évben két NATO-gyakorlat is az országban zajlott, így 2007 májusában az IDESSA 2007 katasztrófareagálási, és szeptember–októberben a NOBLE MIDAS 2007 tengeri gyakorlat. Mindezen műveletek megalapozták azt, hogy a NATO 2008. április 2–4-én Bukarestben tartott

⁹ Előzménye, hogy Horvátország lehetővé tette légtérének használatát a koszovói NATO bombázás alkalmával.

csúcstalálkozóján Horvátország meghívást kapott a szövetségesekkel történő csatlakozási tárgyalások megkezdésére, melynek eredményeképpen 2008. július 9-én aláírásra került a Horvát Köztársaság NATO-hoz történő csatlakozási szerződése. A sikeres ratifikációkat követően az állam 2009. április 1-jén lett a Szövetség teljes jogú tagja (Albániával együtt, míg Macedónia a Görögországgal fennálló névvita miatt kimaradt a bővítésből) (NATO, SZILVÁGYI 2013).

6. 2005, az európai uniós tárgyalások kezdete

Horvátország a 2000 utáni években véghezvitt reformok struktúráját, mélységét és intenzitását tekintve jobban teljesített összehasonlítva a Nyugat-Balkán többi államával, és ezért, mint egyedüli ország a régióból, 2005-ben megkezdhetette a csatlakozási tárgyalásokat, ezzel előfutárává vált a térség integrációjának. A Közösség többször is hangot adott annak, hogy csatlakozási folyamata példaként szolgálhat a többi, a Stabilitási és Társulási Folyamatban (*Stabilisation and Association Process – SAP*) részt vevő állam számára és az ország csatlakozása elősegítheti a régió felzárkóztatását.

Mind a csatlakozási tárgyalások megkezdése előtt, mind közben az államnak azonban folyamatosan bizonyítania kellett, hogy képes lesz megbirkózni az uniós tagságból fakadó kötelezettségekkel. Teljesítenie kellett a Közösség feltételeit, ezért maga a csatlakozási folyamat rendkívül hosszú és nehéz feladat volt. Nem volt még olyan tagjelölt, melynek ilyen szigorú feltételeket kellett volna teljesítenie – miközben súlyos regionális problémákkal is szembesült –, melynek akkor kellett EU-éretté válnia, amikor az utóbbi hetven év legnagyobb válságára került sor, és amikor az EU a rendszerváltás óta eltelt időszak legóvatosabb korszakát élte (PLENKOVIC, 2010).

Ha a horvát csatlakozás hosszúra nyúlt folyamatát összehasonlítjuk a korábbi bővítési körökkel, megállapítható, hogy csupán két állam, Ciprus és Málta esetében volt hosszabb, 166 hónap a csatlakozási kérelem beadásától (1990. július) a teljes jogú tagság (2004. május) elnyeréséig eltelt idő. A rendszerváltó országok esetében egyértelműen Horvátország „vezet”, hiszen 2003. február 21-én adta be csatlakozási kérelmét, és 124 hónap elteltével, 2013. július 1-jével nyerte el a tagságot. Bár meg kell jegyeznünk azt a furcsa tény, hogy mindössze három hónappal volt hosszabb ez a folyamat, mint a kilencvenes években a kelet-közép-európai térség két legesélyesebbnek tartott állama, Magyarország és Lengyelország esetében. A tárgyalások kezdete és befejezése vonatkozásában csak Portugália (80 hónap) és Spanyolország (76 hónap) előzte meg a horvátokat, akik 2005. október 3-án kezdték meg a tárgyalásokat és 69 hónap múlva, 2011. június 30-án zárták le az utolsó dossziét. Érdekes momentum, hogy ez csak nyolc hónappal bizonyult hosszabbnak, mint a luxemburgi hatok esetében. Mindennek látszólag ellentmond az a tény, hogy a csatlakozási kérelem benyújtása és a tárgyalások megkezdése között rövid idő (a horvátok ezt másképp látják), 32 hónap telt el, és ezzel az élmezőnyben végeztek, hiszen az eddig csatlakozott 21 állam rangsorában ez a 10. legjobb helyet jelenti, megelőzve olyan államokat, mint Magyarország és Lengyelország (47 hónap), Ausztria (43), sőt még Dánia és Írország is (35).

Az Unióval való kapcsolatok kezdete 2000-re tehető, ugyanis az ország politikai berendezkedése és Tuđman elnök autoriter hatalma következtében Horvátország úgy ért az évtized végére, hogy nem volt semmilyen hivatalos megállapodás közte és az Európai Unió között. 2000-ben azonban olyan viharos gyorsasággal követték az események egymást, mintha az

állam be akarta volna hozni évtizedes lemaradását az euroatlanti integrációban. Az új parlament 2000. február 5-én, megalakulása után szinte azonnal döntést hozott az Európai Integrációs Ügyek Minisztériumának felállításáról. A február 8-án elfogadott kormányprogram pedig az ország külpolitikai prioritásának az euroatlanti integrációt nevezte meg. Egy hónappal később, február 14–15-én az Európai Bizottság Brüsszelben fogadta a horvát kormányfőt, a külügyminisztert és az európai integrációs ügyek miniszterét, és döntés született az Európai Unió és a Horvát Köztársaság Közös Konzultációs Munkacsoportjának felállításáról. Ennek alátámasztására a Bizottság delegációja már március 9-én megnyitotta horvátországi hivatalát, melynek elsődleges célja a Stabilizációs és Társulási Megállapodásról szóló tárgyalások megkezdésének elősegítése és felgyorsítása volt (MINISTRY 2006).

A folyamat következő állomása az Európai Bizottság 2000. május 24-én megjelenő megvalósíthatósági jelentése volt, mely szerint Horvátország felkészült a tárgyalások megkezdésére. A kormányváltást követő politikai változások kiváló alapot szolgáltattak arra, hogy Horvátország adhatott otthont a 2000. november 24-én megnyíló Zágrábi Csúcsnak, melyre a 15 tagállam vezetőin kívül meghívást kapott az öt nyugat-balkáni állam is. Horvátország számára az esemény azért is kiemelkedő szerepet töltött be, mert ekkor vette kezdetét a tárgyalási folyamat a Stabilitási és Társulási Megállapodásról (*Stabilisation and Association Agreement – SAA*), mely közel egy évig tartott. Az aláírásra 2001. október 29-én került sor, és a megállapodást a horvát parlament 2001. december 5-én, az Európai Parlament pedig december 12-én ratifikálta. Ezzel Horvátország és az Európai Unió között először jött létre szerződéses viszony, melynek életbelépésére azonban még hosszú ideig – 2005. február 1-ig – várni kellett, hiszen minden uniós tagállam ratifikációjára szükség volt, és az Unió történetének addigi legnagyobb mértékű bővítésével volt éppen elfoglalva. Az SAA életbe lépéséig Ideiglenes Megállapodás – megkötésére 2002. március 1-jén került sor – segítette a kereskedelmi kapcsolatok kiépülését és elmélyülését Horvátország és az Unió között. Horvátország az első nyugat-balkáni állam, mely 2003. február 21-én hivatalos csatlakozási kérelmet nyújtott be az Európai Unió Tanácsa soros elnökségéhez, és tette ezt akkor, amikor az SAA még nem lépett életbe.¹⁰ A csatlakozási kérelem benyújtása után a Tanács 2003. április 14-én felkérte a Bizottságot, hogy kezdje meg a Horvátország kérelmével kapcsolatos véleményének kidolgozását, melyet követően a menetrend hasonló volt a keleti bővítéshez. Az Európai Bizottság 2003. július 10-én eljuttatta a horvát kormányhoz a 4 560 kérdést tartalmazó kérdőívét, és erre Horvátország 2003. október 9-ig elküldte mintegy 10 000 oldalas válaszát. Ennek alapján a Bizottság 2004. április 20-án pozitív országjelentést (*avis*) adott, elemezve a jelölt helyzetét, rámutatva az elért eredményekre, és javaslatokat fogalmazott meg számára.

A kedvező *avis* alapján 2004. június 18-án az Európai Tanács jóváhagyta a Bizottság javaslatát, és döntés született Horvátország tagjelölti státuszáról és a csatlakozási folyamat megindításáról, melynek feltételeként szabták Zágráb teljes körű együttműködését a Hági Nemzetközi Törvényszékkel (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY*). A tagjelöltséget követően, 2004. szeptember 13-án az Európai Unió Tanácsa felajánlotta az országnak az Európai Partnerséget is, melynek keretein belül meghatározásra kerültek a csatlakozásra történő felkészülési időszak rövid- és középtávú prioritásai. Később 2004. október

¹⁰ Ez a lépés nem egyedülálló az EU történetében, hiszen a keleti bővítéskor négy ország, a balti államok és Szlovénia is a Csatlakozási Partnerség előtt kérte felvételét.

6-án a Bizottság elfogadta Horvátország Előcsatlakozási Stratégiáját, ám ebben nem tett említést a tárgyalások megkezdésének várható időpontjáról. Erre az Európai Tanács 2004. december 16–17-i ülésén került sor, és a döntés értelmében a csatlakozási tárgyalások 2005. március 17-én kezdődhetnek volna meg, melynek legfőbb feltétele továbbra is az ország teljes mértékű együttműködése lett volna a Hágai Nemzetközi Törvényszékkel. Carla del Ponte, az ICTY akkori főügyésze azonban kevésnek találta az ország erőfeszítéseit az ügyben, így a 2005. március 17-re kitűzött csatlakozási tárgyalásokat elnapolták. Ezt követően mintegy fél éves késéssel, 2005. október 3-án született meg a döntés megkezdésükről, melyben fontos szerepet játszott, hogy Törökország zöld utat kapott a tárgyalások megindítására, és Ausztria vétóval fenyegetett, ha egyidejűleg Horvátország számára is nem adják meg az esélyt.

A 2005-ös év, vagyis a tárgyalások megkezdése Horvátország számára örömnünet jelentett és sorsfordító volt, hiszen az ország döntő lépést tett az EU-tagság felé. Ezen eufória azonban nem tartott sokáig, hiszen az első lépés megtétele után közel hat évig tartó (69 hónap) tárgyalási folyamat következett, melynek során az állam átvette az EU alapvető értékeit és szabályait, megvalósította a demokratikus intézmények kiépítését, és folyamatosan ültette át a hazai gyakorlatba az *acquis communautaire*-t¹¹. A horvát csatlakozás során az egyre nehezedő bővítési kritériumok alátámasztják, hogy Horvátország az EU történetének eddigi legszigorúbb és legtöbb bizonytalansággal terhelt csatlakozási folyamatát teljesítette, és egyedüli tagjelöltként tárgyalási pozíciója is gyengébb volt. A keleti bővítést meghatározó koppenhágai kritériumok mellett első állam volt, amelynek véghez kellett vinnie a Stabilizációs és Társulási Szerződésben foglalt országspecifikus feltételeket, az újonnan bevezetett *benchmarkok*¹² rendszerét, az ellenőrzési mechanizmust, mely egészen a tagság eléréséig fennmaradt, továbbá olyan soha korábban meg nem fogalmazott feltételeket, mint a Hágai Nemzetközi Törvényszékkel való teljes körű együttműködés, a menekültek visszatérése, a háborús bűnösök elleni eljárás és a regionális együttműködés (BRAUN 2014). Ráadásul megnövekedett *acquis*-ről (kb. 100 000 oldal), több fejezetről (35 a 31 helyett) kellett tárgyalnia jelentősen megváltozott módszerekkel. A tárgyalási folyamat hullámvölgyekkel és az Európai Unió „húzd meg, ereszd el” politikájával volt tarkított. Ez kontraproduktív folyamatokat indított el Horvátországban, mely erőteljes euroskepticizmusba torkollott már a csatlakozási tárgyalások során (LŐRINCZNÉ 2013).

Horvátország a függetlenség kikiáltásának huszadik évfordulóján fejezte be az EU-val folytatott tárgyalási sorozatát és a magyar elnökség utolsó napján, 2011. június 30-án ideiglenesen lezárta az utolsó csatlakozási fejezeteket is. A csatlakozási szerződés aláírása előtt azonban szükség volt a fő uniós intézmények támogatására. A Közösség részéről először az Európai Bizottság véleménye született meg. A testület 2011. október 12-én jelentette meg az évenként kiadott a további bővítésekre vonatkozó (Nyugat-Balkán, Törökország és Írország) politikáját tartalmazó dokumentumot, és ennek részeként az érintett országokról szóló éves jelentését. A Horvátországról szóló utolsó jelentés is része volt ezen dokumentumnak, és ebben a Bizottság kiállt a horvát csatlakozás mellett. (COM 2011) Ezután az Európai Parlament Külügyi Bizottságának szavazására (2011. november 17) került sor, majd 2011. december 1-jén az Európai

¹¹ Közösségi jog, közösségi vívmányok, amelyek tartalmazzák az összes szerződést, a hatályos jogszabályokat, az Európai Bíróság ítéleteit és a puha jogszabályokat. A közösségi vívmányok szerepe fontos a bővítés szempontjából, mert a csatlakozó országoknak a teljes jogszabálygyűjteményt el kell fogadniuk.

¹² Ez a horvát csatlakozás kapcsán összesen 138 nyitó és záró *benchmarkot* jelentett, sőt mi több, a tárgyalások megkezdése előtt is teljesítenie kellett 28 feltételt.

Parlament is napirendjére tűzte és 564 igen szavazattal, 38 nemmel és 32 tartózkodással elfogadta a Horvátország uniós csatlakozását támogató jelentést. A csatlakozási szerződés aláírása előtti utolsó kötelezettség a Tanács hozzájárulásának megszerzése volt. Az Általános Ügyek Tanácsa 2011. december 5-i ülésén pozitív megerősítést adott. Mindezek után december 9-én, az EU csúcson sor kerülhetett a csatlakozási szerződés ünnepélyes aláírására, melyet horvát részről a szabor korábbi döntése értelmében Ivo Josipović köztársasági elnök és Jadranka Kosor ügyvezető miniszterelnök, az Unió oldaláról pedig a tagállamok állam- és kormányfői láttak el kézjegyükkel. A teljes jogú taggá váláshoz ezután még szükség volt a tagállami ratifikációkra, továbbá a horvát alkotmány szerint népszavazást kellett tartani a csatlakozásról. Utóbbira 2012. január 22-én került sor, a megjelentek 66,27%-a (1 299 008 fő) voksolt igennel az uniós csatlakozásra (SLUŽBENI 2012). A tagállami ratifikációk után Horvátország 2013. július 1-jén vált az EU 28. tagjává.

Irodalomjegyzék

- BENNETT, C. 1995: Yugoslavia's Bloody Collapse. Causes, Course and Consequences, Hurst & Company, London
- BRAUN A. 2014: A Nyugat-Balkán és az Európai Unió kapcsolata. A regionális együttműködések fejlődése. Grotius
- BRAUN A. 2015: Regionális megállapodások a Nyugat-Balkánon. In: BERKES JUDIT - KECSKÉS PETRA (szerk.) „Távol és közel, az elmúlt 25 év területi folyamatai, szerkezetei, intézményei, ahogy az új generáció látja.” A IX. Fial Regionalisták Konferenciájának előadásai. Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr. pp. 8–15.
- CODEF 2009: European Funds for Croatian Projects (Europski fondovi za hrvatske projekte). Zagreb
- COM 2011: Commission Opinion on the Application for Accession to the European Union by the Republic of Croatia. Brussels, 12.10.2011 COM 2011 667 final)
- ČULAR, G. 2000: Political Developments in Croatia 1990–2000: Fast Transition – Postponed Consolidation. *Politička misao*. Vol. XXXVII. 2000, No. 5. pp. 30–46.
- ČULAR, G. – ZAKOŠEK, N. 2004: Croatia. In: BERGLUND, S. et al. (eds.) *The Handbook of Political Change in Europe*. Edward Elgar, Cheltenham, pp. 451–492.
- DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE 1991: Popis 1991. Zagreb
- DRŽAVNO IZBORNO POVJERENSTVO REPUBLIKE HRVATSKE 1990: Rezultati Izbora zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora
- DRŽAVNO IZBORNO POVJERENSTVO REPUBLIKE HRVATSKE 2000: Rezultati izbora za Zastupnički Dom Hrvatskoga državnog sabora 2000
- DRŽAVNO IZBORNO POVJERENSTVO REPUBLIKE HRVATSKE 2003: Rezultati izbora za Zastupnički Dom Hrvatskoga državnog sabora 2003
- DRŽAVNO IZBORNO POVJERENSTVO REPUBLIKE HRVATSKE 2007: Rezultati izbora za Zastupnički Dom Hrvatskoga državnog sabora 2007
- DRŽAVNO IZBORNO POVJERENSTVO REPUBLIKE HRVATSKE 2011: Rezultati izbora za Zastupnički Dom Hrvatskoga državnog sabora 2011
- DRŽAVNO IZBORNO POVJERENSTVO REPUBLIKE HRVATSKE 2015: Rezultati izbora za Zastupnički Dom Hrvatskoga državnog sabora 2015
- DRŽAVNO IZBORNO POVJERENSTVO REPUBLIKE HRVATSKE 2015: Potpuni rezultati izbora 2014–2015 za predsjednika Republike Hrvatske
- ENDRÓDI-KOVÁCS V. 2010: A gazdasági és pénzügyi válság hatásai és kilátások Horvátországban és Macedóniában. *South-East Europe International Relations Quarterly*. 1. No. 3 2010/3 ősz
- GLENNY, M. 1999: *The Balkans 1804–1999: Nationalism, War and the Great Powers*. Penguin, New York
- GOLDSTEIN, I. 1999: *Croatia. A History*. McGill-Queen's University Press, Quebec and Ontario
- GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CROATIA 2000: Working Programme of the Government of the Republic of Croatia for the Period 2000–2004.
- GRBEŠA, M. 2004: Personalization in Croatian Presidential Election in 2000: How personal did the candidates go and what did the press cover? *Politička misao*, Vol. XLI, No. 5. pp. 52–73.
- HRVATSKI SABOR 1991: of the Republic of Croatia, Charter on the Rights on Serbs and other Nationalities in the Republic of Croatia, Official Gazette 31/1991.
- JOVIĆ, D. 2006: Croatia and the European Union: a Long Delayed Journey. *Journal of Southern Europe and the Balkans*. Vol. 8., No. 1., April 2006. pp. 85–103.

- KASAPOVIĆ, M. 1997: Parliamentary Elections in Croatia: Electoral Models and their Effects. In: Šiber, Ivan (ed.) 1997: The 1990 and 1992/93 Sabor Elections in Croatia. Analyses, Documents and Data. Berlin: Sigma, pp. 50–79.
- KASAPOVIĆ, M. 2000: Electoral Politics in Croatia 1990–2000. *Politička misao*, Vol. XXXVII, 2000, No. 5, pp. 3–20.
- KUŠIĆ, S. 2006: Croatia: Advancing Political and Economic Transformation. *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 6, No. 1, pp. 65–81; Nations in Transit 2008 Reports. June 24 2008.
Forrás: www.freedomhouse.hr/index.php?opinion=com_content&task=view&id=196
- LALIĆ, D. – GRBEŠA, M. 2015: The 2014/2015 Presidential Election: Tight and Far-reaching Victory of the Political Right. *Contemporary Southeastern Europe*, 2015, 2(1), pp. 45–54.
- LONGO, M. 2003: The EU in the Balkans; Rotten Carrots? *Central European Political Science Review*, Vol. 4, No. 14, Winter 2003. pp. 112–125.
- LŐRINCZNÉ BENCZE E. 2013: Az európai uniós bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében. Aposztróf Kiadó, Budapest
- LŐRINCZNÉ BENCZE E. 2015: Horvátország a függetlenség kikiáltásától az uniós csatlakozásig. Aposztróf Kiadó, Budapest
- M. CSÁSZÁR Zs. 2006: Horvátország oktatási rendszerének sajátosságai. In: M. CSÁSZÁR Zs. (szerk.): Horvátország az Európai Unió kapujában. *Balkán Füzetek* 4, TTK Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 99–112.
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND EUROPEAN INTEGRATION 2006: Croatia on the Road to the European Union. *Nacionalna i Sveučilišna Knjižnica*, Zagreb pp. 9–13.
- NATO'S RELATIONS WITH CROATIA.
Forrás: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_31803.htm
- ÖRDÖGH T. 2012a: Szerbia és Horvátország politikai rendszerének összehasonlítása. *Grotius E-könyvtár*, 2012. 56. sz.
- ÖRDÖGH T. 2012b: Politikai hatalommegosztás és ellensúlyok a Balkánon, különös tekintettel Szerbia, Horvátország és Szlovénia intézményrendszerére. In: KONCZ I. – NAGY E. (szerk.): *Nemzedékek az együttműködésben. Történelem, Politológia, Jogtudomány Szekció I. PEME*, Budapest, pp. 32–42.
- ÖRDÖGH T. 2013: Politikai törésvonalak és pártrendszerek Szerbiában, Horvátországban és Szlovéniában. In: STRAUZ P. – ZACHAR P. K. (szerk.) *Történelem és politika régen és ma. Modern Minerva Alapítvány, Modern Minerva Könyvek* 6. Heraldika Kiadó, Budapest, pp. 204–229.
- PLENKOVIĆ, A. 2010: “Croatia on the Eve of the EU Accession: the Path of Reform” conference 29–30 April 2010, Zagreb
- PRIDHAM, G. 2002: EU Accession and Domestic Politics: Policy Consensus and Interactive Dynamics in Central and Eastern Europe. In: CAMERON, R. (szerk.) *Perspectives on the Enlargement of the European Union*. Leiden–Boston–Köln, Brill, pp. 49–74.
- RADAN, P. 2002: *The Break-up of Yugoslavia and International Law*. Routledge, London
- RÁCZ SZ. 2013: Horvátország makroregionális sajátosságai. In: HAJDÚ Z. – NAGY I. (szerk.): *Dél-Pannónia*. Pécs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete. pp. 38–71. (A Kárpát-medence régiói, 13).
- RAMET, P. S. 2010: *Central and Southeast Politics since 1989*. Cambridge, Cambridge University Press
- REMÉNYI P. 2010: Some aspects of demographic consequences of the breakup of former Yugoslavia. In: TARRÓSY, I. – MILFORD, S (szerk.) *The Western Balkans: Lessons from the Past and Future Prospects – A View from the Danube Region*. Publikon Kiadó, 2010. pp. 41–54.
- ŠIBER, I. 1997: *The 1990 and 1992/93 Sabor Elections in Croatia*. Sigma, Berlin
- SOKCSEVITS D. 2011: *Horvátország a 7. századtól napjainkig*. Mundus Novus Kiadó, Budapest

- SLUŽBENI 2012: Službeni nepotpuni rezultati državnog referenduma State Election Committee.
Forrás: <http://www.izbori.hr/2012Referendum/rezultati/rezultati.html>
- SZILÁGYI I. 2002: Új nemzetállamok tranzíciós tapasztalatai a globalizálódó világban: Horvátország és Szlovénia esete. Teleki László Intézet, Budapest
- SZILVÁGYI T. 2013: A szomszédos államok euro-atlanti és európai uniós integrációs törekvései és tagsága nemzetbiztonságunk tükrében. Nemzetbiztonsági Szemle. MMXIII. I. évf. I szám, pp. 60–86.
- USTAV REPUBLIKE HRTVATSKE 1990: Narodne Novine, No. 56/90
- VÉGH A. 2007: Tényezők és folyamatok Horvátország jelenlegi etnikai térszerkezetének alakulásában. Mediterrán és Balkán Fórum. I. évf. 2. szám, 2007. 8-15.
- VINCZE D. 2014: Biztonság és demokrácia: a NATO demokrácia-támogató tevékenysége a Nyugat-Balkánon. Mediterrán és Balkán Fórum. VIII. évf. 2. szám, pp. 15-27.
- ZAKOŠEK, N. 1994: The Croatian Parliament During the Period of Democratic Transition: Constitutional and Policy Aspects. In: ÁGH A. (szerk.) The Emergence of East Central European Parliaments: The First Steps. Hungarian Centre of Democracy Studies, Budapest, pp. 86–96.
- ZAKOŠEK, N. 1997: Political Parties and the Party System in Croatia. In: ŠIBER, I. (ed.) The 1990 and 1992/93 Sabor Elections in Croatia. Analyses, Documents and Data. Sigma, Berlin, pp. 34–49.
- ZAKOŠEK, N. 2008: Democratization, State-building and War. The Cases of Serbia and Croatia. In: Democratization 15/3 pp. 580–610.